

QISHLOQ XO‘JALIGI SOHASIDA DAVLAT BUDJETI MABLAG‘LARINI TAQSIMLASH VA ULARDAN SAMARALI FOYDALANISH MEXANIZMLARI

Ochilbek Urazmatov

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari
institute” Milliy tadqiqot universiteti Buxgalteriya bo‘limi hisobchisi
Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya: Ushbu maqolada qishloq xo‘jaligi sohasida davlat budjeti mablag‘larini taqsimlash jarayoni hamda ulardan samarali foydalanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Davlat tomonidan ajratiladigan mablag‘larning maqsadli sarflanishi, ularning qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va barqaror rivojlantirishdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, byudjet mablag‘larini taqsimlashda ustuvor yo‘nalishlarni belgilash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish hamda monitoring va nazorat tizimini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari qishloq xo‘jaligida moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishning iqtisodiy samaradorlikni oshirish va oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi.

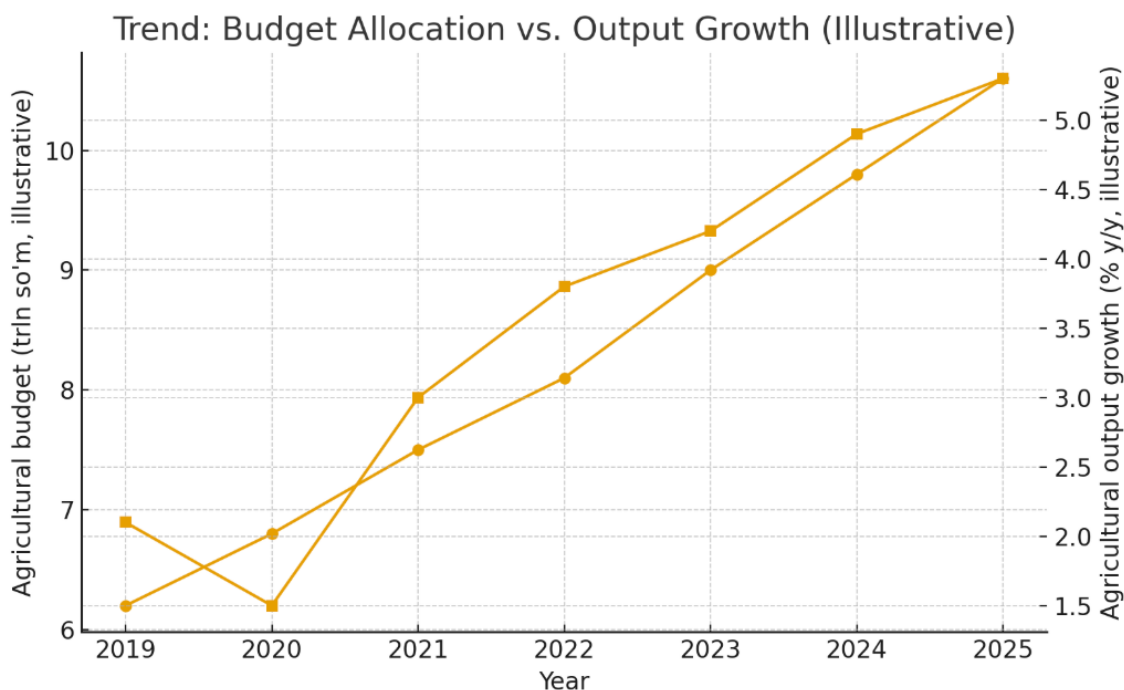
Kalit so‘zlar: Davlat budjeti, qishloq xo‘jaligi, byudjet mablag‘lari, samaradorlik, taqsimlash mexanizmlari, moliyalashtirish, iqtisodiy rivojlanish, oziq-ovqat xavfsizligi.

Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyotning eng muhim tarmoqlaridan biri bo‘lib, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, aholining bandligini oshirish va eksport salohiyatini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shu sababli ushbu sohada davlat tomonidan moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va budjet mablag‘larini samarali taqsimlash masalasi har doim dolzarb bo‘lib kelgan. Ayniqsa, globallashtirish, iqlim o‘zgarishi, resurslar tanqisligi va oziq-ovqatga talab ortib borayotgan hozirgi sharoitda davlat mablag‘laridan oqilona foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqish va takomillashtirish zarurati ortib bormoqda.

Davlat budjeti mamlakat iqtisodiy siyosatini amalga oshirishning asosiy moliyaviy instrumenti hisoblanadi. Qishloq xo‘jaligi sohasiga yo‘naltirilgan

mablag‘lar nafaqat ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash, balki infratuzilmani rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash va hududiy tenglikni oshirishga ham xizmat qiladi. Misol uchun, sug‘orish tizimlarini modernizatsiya qilishga yo‘naltirilgan budget xarajatlari nafaqat hosildorlikni oshiradi, balki qishloq joylarda ichimlik suvi ta‘minotini yaxshilash orqali aholi turmush darajasini ham yaxshilaydi. Shu tariqa, budget mablag‘lari qishloq xo‘jaligi orqali kengroq ijtimoiy-iqtisodiy ta‘sir ko‘rsatadi.

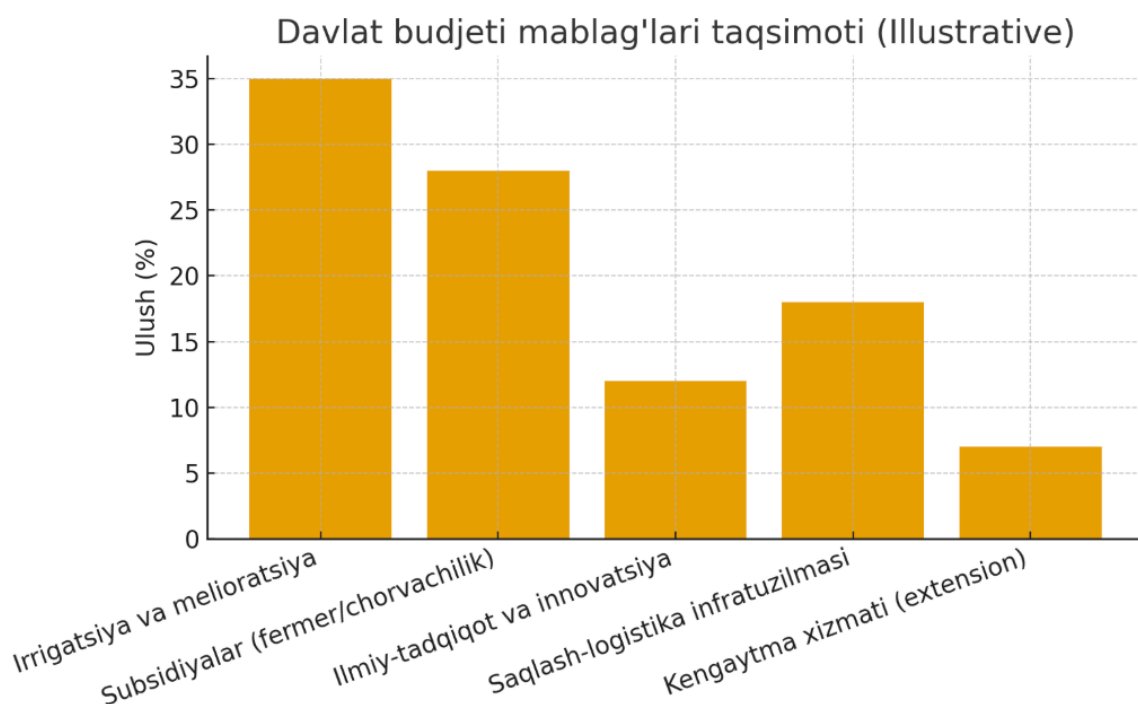
Davlat budjeti mablag‘larini taqsimlash mexanizmlari bir nechta bosqichlardan iborat bo‘lib, ular rejalashtirish, ajratish, sarflash va nazorat qilishni o‘z ichiga oladi. Rejalashtirish bosqichida hukumat ustuvor yo‘nalishlarni belgilaydi, masalan, chorvachilikni rivojlantirish, paxtachilikdan diversifikatsiyaga o‘tish yoki meva-sabzavotchilikni kengaytirish. Ajratish bosqichida mablag‘lar aniq loyiha va dasturlarga taqsimlanadi. Sarflash jarayonida esa ushbu resurslardan amalda foydalanish mexanizmlari ishga tushiriladi. Nihoyat, nazorat bosqichi mablag‘larning maqsadli va samarali ishlatilishini ta‘minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

1-rasm. Trend: Budget ajratmalari va natija o‘shishi

1-rasmda 2019–2025 yillarda qishloq xo‘jaligiga ajratilgan budget hajmi (trln so‘m) va agrar ishlab chiqarishning yillik o‘shishi (%) dinamikasi

taqqoslangan. Grafikdan ko‘rinadiki, budget mablag‘lari bosqichma-bosqich ko‘paygani sari ishlab chiqarish o‘sinh sur‘atlari ham ijobiy trend namoyon qilmoqda. Bu bog‘liqlik, bir tomondan, irrigatsiya va melioratsiyaga, texnologik yangilanishga va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan investitsiyalarning ta‘sirini aks ettiradi; ikkinchi tomondan, moliyalashtirishning uzluksizligi va maqsadliligi ishlab chiqarishdagi beqarorlikni kamaytirib, hosildorlik va qo‘shimcha qiymatni oshirishga xizmat qiladi. Shuni ta‘kidlash muhimki, bunday korrelyatsiya sabab-natija munosabatini to‘liq isbotlamaydi; biroq grafik davlat mablag‘laridan oqilona foydalanish mexanizmlari mavjud bo‘lganda agrar natijalar yaxshilanishini ko‘rsatadigan vizual dalil vazifasini bajaradi.

2-rasm. Taqsimot tarkibi va ustuvor yo‘nalishlar

2-rasmda qishloq xo‘jaligiga yo‘naltiriladigan budget mablag‘larining yo‘nalishlar bo‘yicha ulushi tasvirlangan: irrigatsiya va melioratsiya, fermer va chorvachilik subsidiyalari, ilmiy-tadqiqot hamda innovatsiya, saqlash-logistika infratuzilmasi va kengaytma (extension) xizmati. Irrigatsiya va melioratsiya ulushining yuqoriligi suv resurslaridan samarali foydalanish va hosildorlikni barqarorlashtirishga qaratilgan strategik e‘tiborni bildiradi. Subsidiyalar segmenti ishlab chiqaruvchining qisqa muddatli likvidligini qo‘llab-quvvatlab, texnika va

urug‘-o‘g‘it xarajatlarini qoplashga yordam beradi. Ilmiy-tadqiqot va innovatsiyalar ulushi uzoq muddatli samaradorlik, iqlimga moslashuv va resurs tejamkor texnologiyalar joriy etilishini tezlashtiradi. Saqlash-logistika infratuzilmasiga ajratmalar yo‘qotishlarni kamaytirib, bozorga barqaror yetkazib berishni ta‘minlaydi, kengaytma xizmati esa bilim va amaliyot transferi orqali ajratilgan mablag‘larning haqiqiy samaradorligini oshiradi.

Qishloq xo‘jaligida budget mablag‘larini samarali taqsimlashda duch kelinadigan muammolardan biri moliyaviy intizomning yetarli emasligidir. Ba‘zida mablag‘lar belgilangan maqsadlarda emas, boshqa yo‘nalishlarga sarflanadi yoki o‘zlashtiriladi. Bundan tashqari, byurokratik to‘siqlar, shaffoflikning pastligi va hisobdorlik mexanizmlarining yetarli darajada ishlamasligi ham samaradorlikka salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy monitoring tizimlari, raqamli nazorat platformalari va ochiq ma‘lumotlar bazalarini joriy etish muhimdir.

Qishloq xo‘jaligida davlat mablag‘laridan samarali foydalanishning eng muhim mexanizmlaridan biri innovatsion texnologiyalarni joriy etishdir. Masalan, an‘anaviy sug‘orish tizimlari o‘rniga tomchilatib sug‘orish yoki dronlardan foydalanish xarajatlarni kamaytirib, hosildorlikni sezilarli darajada oshiradi. Davlat budgetidan bunday texnologiyalarni moliyalashtirish qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va resurslardan tejamkor foydalanishga olib keladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, masalan, sun‘iy intellekt asosidagi hosildorlik prognozlari yoki GIS tizimlari yordamida yer resurslarini boshqarish, moliyaviy mablag‘larning maqsadli sarflanishiga xizmat qiladi.

So‘nggi yillarda qishloq xo‘jaligida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari tobora kengayib bormoqda. Bunda davlat budgetidan muayyan miqdordagi mablag‘lar ajratilib, xususiy sektor bilan hamkorlikda yirik loyihalar amalga oshiriladi. Masalan, saqlash omborlari qurilishi yoki eksport uchun mo‘ljallangan logistika markazlari barpo etilishi shular jumlasidandir. Bu jarayonda davlatning asosiy vazifasi boshlang‘ich investitsiya va kafolatlarni taqdim etish bo‘lsa, xususiy sektor texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va qo‘shimcha kapital bilan ishtirok etadi. Natijada budget mablag‘laridan samaradorlik yanada yuqori bo‘ladi.

O‘zbekiston tajribasiga murojaat qilsak, oxirgi yillarda qishloq xo‘jaligini qo‘llab-quvvatlash uchun ajratilayotgan budget mablag‘lari sezilarli darajada

oshgan. Bu mablag‘lar hisobiga yangi issiqxonalar barpo etildi, eksportga mo‘ljallangan mahsulot ishlab chiqarish hajmi ko‘paydi va irrigatsiya tizimlari bosqichma-bosqich modernizatsiya qilindi. Natijada qishloq xo‘jaligi yalpi mahsuloti hajmi o‘sdi va oziq-ovqat xavfsizligi darajasi mustahkamlandi. Biroq, ayrim hollarda mablag‘lar maqsadsiz sarflangani yoki ularning taqsimoti kechiktirilgani kuzatilmoqda. Bu esa samaradorlikni pasaytiruvchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Davlat budjeti to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent, 2024.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi rasmiy hisobotlari. – Toshkent, 2023–2024.
4. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Davlat budjeti ijrosi bo‘yicha statistik ma‘lumotlar. – Toshkent, 2024.
5. FAO (Food and Agriculture Organization). “The State of Food and Agriculture.” – Rome: FAO Publishing, 2023.
6. World Bank. “Agricultural Subsidies and Their Impact on Rural Development.” – Washington D.C., 2022.
7. OECD. “Agricultural Policy Monitoring and Evaluation.” – Paris: OECD Publishing, 2023.
8. Ziyodullaev, H. “Qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilishda davlat moliyaviy siyosatining o‘rni.” – O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi jurnali, №2, 2022.
9. Karimov, F. “Davlat budjeti mablag‘laridan samarali foydalanishning iqtisodiy mexanizmlari.” – Iqtisodiyot va innovatsiyalar ilmiy jurnali, №5, 2023.
10. FAOSTAT Database. Food and Agriculture Data. – Rome: FAO, 2024.
11. United Nations. “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.” – New York, 2015.
12. Ergashev, B. “Qishloq xo‘jaligida investitsiyalar samaradorligini oshirish yo‘llari.” – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti ilmiy axborotlari, №4, 2023.

13. World Bank. “Uzbekistan Agriculture Modernization Project.” Project Report. – Washington D.C., 2021.

14. Rahimova, D. “Qishloq xo‘jaligida davlat-xususiy sheriklikning istiqbollari.” – Innovatsion rivojlanish jurnali, №1, 2024.